

## Bektaşî Şeyhlerinin Hacı Bektaş Veli Tekkesi (Pirevi) Postnişinlerinin Arzlarıyla Atanmaları

Appointment of Bektashi Sheiks by the Petitions of Postnisin in Hacı Bektaş Veli Lodge (Pirevi)

Aziz Altı  RÖR

Sorumlu Yazar / Correspondence

### Özet

Bektaşî tarikatının merkezi Hacı Bektaş Veli Tekkesi'dir. Osmanlı Devleti, Bektaşîleri temsilîyet noktasında kendisine muhatap olarak Hacı Bektaş Veli Tekkesi'ndeki postnişini almıştır. Hacı Bektaş Veli'nin evladından yani Çelebilere mensup olan postnişine, Osmanlı Devleti'ndeki tüm Bektaşî tekkelerine atanacak olan şeyh adaylarını merkeze arzda bulunma yetkisi verilmişti. Tespit edilebildiği kadarıyla bu konudaki ilk vesika 1610 yılına aitti. Ancak belge içeriğinden Pirevi'nin geçmiş yıllarda da bu imtiyaz hakkına sahip olduğu anlaşılmıştı. Pirevi'ne tanınan bu imtiyaz zaman zaman vali, kadi, naib ve mütevellî gibi kişilerce ihlal edilmişti. İhlal neticesinde gerçekleşen atamalarda ehil olmayan kişiler Bektaşî tekkelerinin yönetimini ele geçirek tekkelerin gelirlerine el koymuşlar ve tarikat erbabına kötü muamelede bulunarak tekkelerin harap olmasına yol açmışlardı. Ortada kalan dervişler ise han ve dükkan köşelerinde perişan bir yaşamın içinde kalmışlardı. Bu duruma sessiz kalmayan Pirevi kendi salahiyetinde olan imtiyazını korumak adına bu tarz girişimleri merkeze şikâyet etmişti. Bu doğrultuda Pirevi'ne belirli aralıklarla Bektaşî tekkeleri üzerindeki hakimiyetini tesis eden imtiyaz hakkı içerikli vesika verilmişti. Her ne kadar belirli dönemlerde Pirevi'ne imtiyaz içerikli belgeler verilmiş olsa da dışarıdan müdahale ile bazı tekkelerdeki şeyh atamalarında bu imtiyaz hakkına riayet edilmemeye devam edilmişti. Bu makalede Pirevi'ne verilen imtiyaz hakkı ve imtiyaz hakkının ihlali neticesinde Bektaşî tekkelerinde oluşan durum ortaya konulmaya çalışılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Bektaşîlik, Hacı Bektaş Veli Tekkesi, Osmanlı Devleti, İmtiyaz, Arz Hakkı.

### Abstract

The center of the Bektashi sect is the Hacı Bektas Veli Dervish Lodge. The Ottoman Empire see its "postnisin" in the Hacı Bektas Veli Lodge as its addressee at the point of representing the Bektashis. Postnisin is one of the sons of Hacı Bektas Veli, was a member of the Celebis, he was given the authority to present the sheikh candidates to the center to be appointed to all Bektashi lodges in the Ottoman Empire. As far as can be determined, the first document on this subject belongs to the year 1610. However, it was understood from the content of the document that Pirevi had this privilege right in the past years. This privilege granted to Pirevi was violated from time to time by people such as the governor, kadi, naib and mütevellî. Persons who were not competent in the appointments made as a result of the violation took over the management of the Bektashi lodges and seized the revenues of the lodges and unqualified people caused the devastation of the dervish lodges by mistreating the members of the sect. Pirevi, who did not remain silent about this situation, had complained to the center of such attempts in order to protect its privilege. In this direction, Pirevi was given a certificate of privilege that established its dominance over Bektashi lodges at certain intervals. Although documents containing privileges were given to Pirevi in certain periods, this privilege continued to be disregarded in the appointment of sheikhs in some lodges due to outside intervention. In this article, the concession right given to Pirevi and the situation in Bektashi lodges as a result of the violation of the right of privilege have been tried to be revealed.

**Keywords:** Bektashism, Hacı Bektaş Veli Dervish Lodge, Ottoman Empire, Prerogative, Right of Supply.

## Giriş

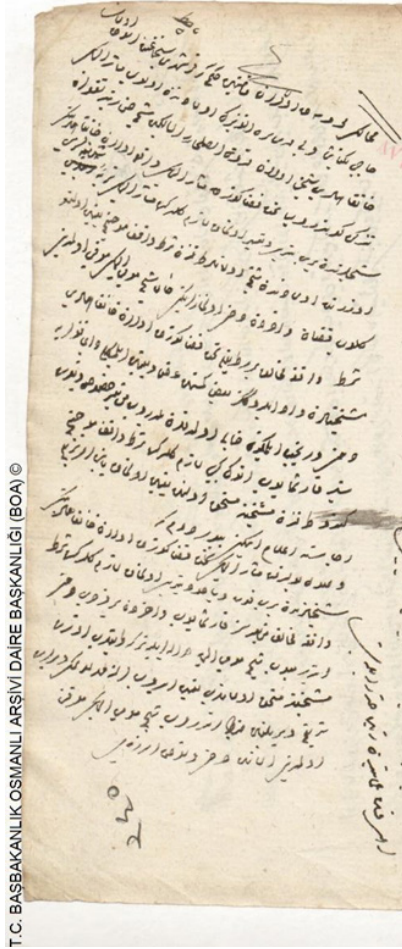
Bektaşilik, Osmanlı Devleti'nde en ilgi çekici tarikatlardan birisidir. Bundan dolayı bugüne kadar Bektaşilik hakkında farklı disiplinlerde birçok çalışma kaleme alınmıştır. Doğal olarak mevcut odaklardan birini de tarikatın merkezi/serçeşmesi olan Hacı Bektaş Veli Tekkesi (Pirevi) oluşturmaktadır. Tespit edilebildiği kadarıyla 17. yüzyılın başlarında Pirevi'ne Osmanlı Devleti'ndeki Bektaşî tekkelerine atanacak şeyh adaylarını merkeze arz etme yetkisi verilmişti. Tarikata bağlı bir zaviyeye, bir şeyh atanacağı zaman Hacibektaş'ta bulunan merkez zaviyenin şeyhi tarafından Osmanlı makamlarına uygun bir ifadeyle yazılan dilekçe sunulmaktaydı. Merkez zaviyenin şeyhi tarafından Osmanlı makamlarına yazılan bu dilekçede şeyh, herhangi bir zaviyedeki şeyhlik makamının ölüm veya azledilme nedeniyle boşaldığını bildirip, onun yerine aday olan kişinin bu makam için her açıdan uygun olduğunu bildirir ve atanması istenen şeyhe beratın verilmesini talep ederdi. Çünkü Osmanlı İmparatorluğunda böyle bir belge olmaksızın uzun süre halk ile iç içe olan bir makamda görev yapmak hemen hemen imkânsızdı (Faroqhi, 2000, 111). Yaptığımız farklı çalışmalarda bu konuya alt başlıklarda değinilmişse de<sup>1</sup> bu konunun ehemmiyeti açısından müstakil bir çalışma uygun görülmüştür.

### 1. Tespit Edilebilen İlk Belge

Suraiya Faroqhi, Hacibektaş şeyhlerinin tüm tarikat için aday gösterme hakkını belgeleyen ilk dokümanın 17. yüzyıl başlarında Sultan I. Ahmet (1603-1617) dönemine ait olduğunu belirtmiştir (Faroqhi, 2000, 111). Tarafımızca da tespit edilen 10 Ağustos 1610 tarihli bu vesika Resul Bali'nin evladı olan Şeyh Hasan'ın (D.1563/64-Ö.1607-8) (Ahmed Rifat Efendi, 1293, 182-183) postnişinliği döneminde kaleme alınmıştır. Belgenin çıkış serüveni Şeyh Hasan'ın padişaha gönderdiği tezkire ile başlamıştı. Şeyh Hasan, kazalarda kendi tarikatına bağlı bulunan hangahlardaki şeyhlerin şayet değiştirilme durumunun ortaya çıkması halinde onları değiştirme yetkisinin Hacı Bektaş evlatlarından Hacı Bektaş Veli Türbe-i Şerifinde şeyh olanlara ait olduğunu belirtmişti. Vakıf şartı olarak belirlenen bu duruma gerek mahalli kadılar gerekse başkalarının müdahale etmemesi gerekirdi. Ancak Şeyh Hasan, kadıların ve başkalarının yeni şeyh atamalarında arzlarında bulunarak kendi yetki sahasına müdahale ettiklerini, kendisinin hayatta olduğunu vurgulayarak bu hakkın kendisine ait olduğunu belirtip, vakıf şartı gereğince bu hususta kimsenin müdahale etmemesi için padişah'tan bir emr-i şerif rica etmişti. Böylece Şeyh Hasan, Bektaşî tarikatına mensup olan kişilerden müstahak olanların atanmasını sağlamayı arzuluyordu. Şeyh Hasan'ın taleplerinin merkeze intikalinin ardından padişah tarafından bir karara varılmış ve bu karar Osmanlı Devleti'ndeki tüm kadılara gönderilmişti. Padişahın emrine göre; Herhangi bir kadılığın sınırları içinde bulunan Bektaşî hangahlarındaki şeyhin ölümü ya da değiştirilmesi gündeme geldiğinde yeni atanacak kişiye kadıların müdahale etmemeleri ve başkalarını da müdahale ettirmemelerine karar

1 Bunlardan bazıları için bkz. (Altı, 2019: 221; Altı, 2018: 186-187).

verilmişti. Herhangi bir değişiklik zuhur ettiğinde durum kadılar tarafından Hacı Bektaş Veli Tekkesindeki şeyhe iletilecek o da tarikata mensup uygun kişinin tayin edilmesi için merkeze arzda bulunacaktı. Yeni atanan şeyhe göreve atandığına dair berat verilecek ve bu durum kadı tarafından da kayıt altına alınacaktı. Atama işleyişinin bu şekilde olmasını emreden padişah, kadılara sürece başkalarının dahil ettirmemelerini yineleyerek hükmünü tamamlamıştı.<sup>2</sup>



Şekil 1: BOA A.DVNS.MHM.d. 79/871.

Her ne kadar tespit edilebilen bu ilk imtiyaz hakkı I. Ahmet (1603-1617) döneminde kaleme alınmış olsa da belge içeriğinden daha öncesinde de bu imtiyazın Pirevi'ne verildiği anlaşılmaktadır.<sup>3</sup> Bu durum ilerleyen yıllarda imtiyaz hakkını yineleyen diğer belgelerde de hissedilmektedir.<sup>4</sup> Böylece Pirevi'nin diğer Bektaşî tekkeleri üzerindeki

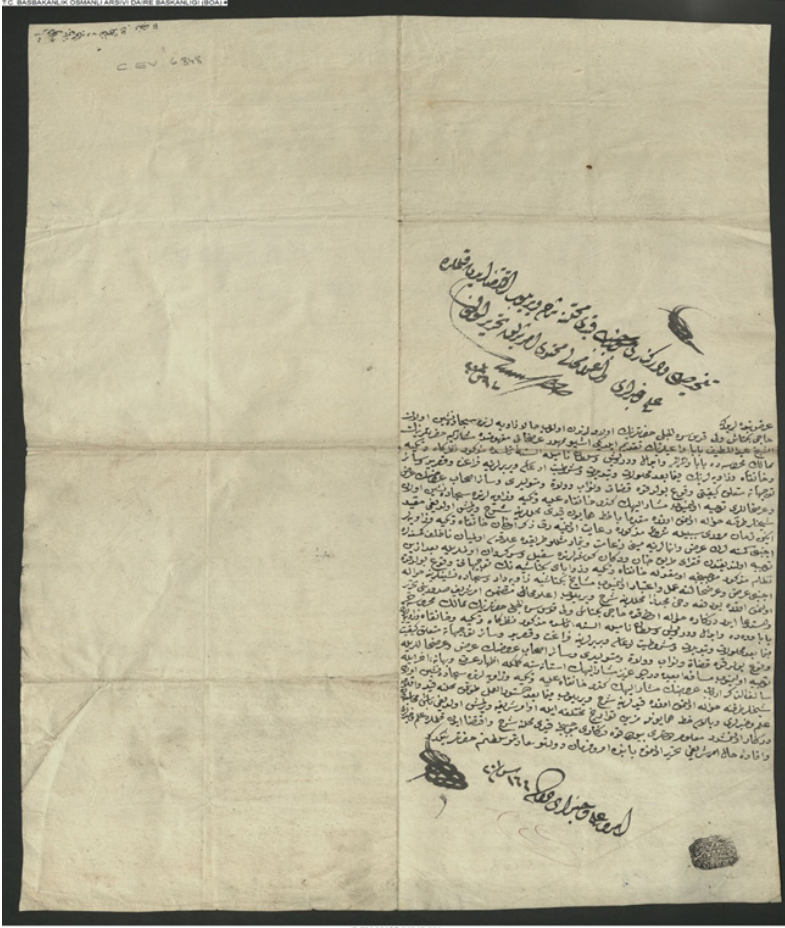
2 (BOA A.DVNS.MHM.d. 79/871).

3 (BOA A.DVNS.MHM.d. 79/871).

4 (BOA C.EV. 137/6848).

bürokratik imtiyaz hakkının geçmiş yüzyılda da var olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Memalik-i Osmaniye'de (Baba, Dede, Abdal, Derviş, Sultan) isimlerini taşıyan tekke ve hangahlara şeyh ve zaviyedar tayininin Hacı Bektaş Veli Zaviyesi şeyhlerinin arzlarıyla yapılması hakkında.<sup>5</sup>



Şekil 2: BOA C.EV. 137/6848-2-H.09.08.1201/M.27 Mayıs 1787.

Arz-ı bendeleridir ki

Hacı Bektaş Veli kuddise sırruhü'l celi hazretlerinin evladlarından olub hala zaviyelerinde seccadenişin olan eş-şeyh Abdüllatif Baba dailerinin takdim eylediği iş bu memhur arzuhali mefhumunda müşarünileyh hazretlerinin memalik-i mahrusede baba ve dede ve abdal ve derviş ve sultan namıyla elsine-i nasda mezkur nazargah ve tekve ve hangah ve zaviyelerinin fimabad mahlulat ve tebdilat ve meşrutiyet iddiası ve birbirlerine feragat ve kasr-ı yed ve sair tevcihata müteallik keyfiyeti vuku buldukda kuzat ve nevvab ve vülat

5 (BOA C.EV. 137/6848-2-H.09.08.1201/M.27 Mayıs 1787).

ve mütevellileri vesair ashab-ı aruzunun arz ve arzuhalleri tevcih olunmayub müşarünileyhin kendü hangah-ı aliye ve tekye ve zaviyelerinde seccadenişin olan şeyhler tarafına havale olunmak üzere mukaddema ba hatt-ı hümayun kaydı mahallerine şerh virilmiş olduğu mukayed iken zaman müruru sebebiyle şurut-u mezkura riayet olunmayarak zikir olunan hangah ve tekye ve zaviyeler ecnebi kimesnelerin arz ve inhalarına mebni zeamet ve tımar misüllü tarikde alakası olmayan na-halef kimesnelere tevcih olunduğundan fukara-yı tarik han ve dükkan köşelerinde sefil ve sergerdan olmalarıyla badezin nizam-ı mezkur mucibince o makule hangah ve tekye ve zevaya-yı Bektaşiyenin tevcihatı vuku buldukda ecnebi arz ve arzuhaline amel ve itibar olunmayub meşayih-i Bektaşiyeye zaviyedar ve seccadenişinlerine havale olunmak üzere bu defa dahi müceddeden mahallerine şerh virilüb ... mutazammın emr-i şerif sudurunu tahrir ve istida ider derkenara havale olundukda Hacı Bektaş Veli kuddise sırrihü'l celi hazretlerinin memalik-i mahrusede baba ve dede ve abdal ve derviş ve sultan namıyla elsine-i nasda mezkur nazargah ve tekye ve hangah ve zaviyelerinde fimabad mahlulât ve tebdilat ve meşrutiyet iddiası ve birbirlerine feragat ve kasr-ı yed vesair tevcihata müteallik keyfiyet vuku buldukda kuzat ve nevvab ve vülat ve mütevellileri ve sair ashab-ı aruzunun arz ve arzuhalleriyle tevcih olunmayub mesafe-i baidedir deyü aziz-i müşarünileyhin kendü hangah-ı aliye ve tekye ve zaviyelerinde seccadenişin olan şeyhler tarafına havale olunmak üzere kaydlarına şerh virilüb fimabad düsturu'l amel tutulmak mahalline kayd ve aklam ve ilm ü haberleri balası hatt-ı hümayunla müzeyyen tevarih-i muhtelifle ile evamir-i şerife virilmiş olduğu baş muhasebeden derkenar olunmuşdur malum-u devletleri buyruldukda derkenarı mucibince kaydı mahalline şerh ve iktiza iden kalemlere ilm ü haberleri ve ifade-i hal emr-i şerifi tahrir olunmak babında emr ü ferman devletlü sadetlü sultanım hazretlerindir.

## 2. Pirevi'ne Verilen İmtiyazların Yinelenmesi

Pirevi'ne sağlanan imtiyaz hakkına zaman zaman riayet edilmediği görülmüştür.<sup>6</sup> Bektaşî tekke ve zaviyelerine yapılacak olan şeyh atamalarında kadı, naib, müteveli gibi arz sahibi kişilerin söz sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Rodoscuk'taki Musa Baba zaviyesinin zaviyedârı olan Musa bin Derviş Mustafa'nın ölümünün ardından yerine geçecek kişi için İbrahim'i öneren Rodoscuk Kadısı, İbrahim'in Musa Baba'nın soyundan geldiğini 1738 senesinde mahkeme huzurunda, şahitler önünde ispatladıktan sonra aynı yıl İbrahim'in şeyh olarak atanması için merkeze arzda bulunmuştu.<sup>7</sup>

Bektaşî tekke ve zaviyelerinin bulunduğu mahaldeki kadı veya naibler tarafından zaviyedâr/tekkenişin/şeyh atanması için arzların verilmeye devam etmesi, Pirevi tarafından mevcut imtiyazlarının ihlal edildiği gerekçesiyle tepkiyle karşılanmıştı. Doğal reaksiyon olarak Pirevi merkezden geçmişten gelen bu imtiyazının devam etmesini talep etmişti. Pirevi tarafından duyulan rahatsızlığın merkeze aktarılmasının ardından merkezden Hacı Bektaş Veli hazretlerinin Osmanlı ülkesinde bulunan

6 Arşivdeki belgeler haricinde Vesaik-i Bektaşiyân'da da bu durumun örneklerine rastlanılmaktadır. Vesaik-i Bektaşiyân'a göre 1734/35 ve 1743/44 senelerinde Pirevi'nin imtiyaz hakkı yinelenmiştir (Değerli vd., 2015: 103-106).

7 (BOA AE. SMHD. I. 200/15820).

ve halk arasında Baba, Dede, Derviş, Abdal ve Sultan adlarıyla bilinen nazargâh, tekke, hangâh ve zaviyelere ölüm veya değişiklik sebebiyle yeni bir zaviyedâr atamasının, Pirevi'ndeki Hacı Bektaş Veli evladının arz ve icazetiyle gerçekleşeceği bildirilmişti<sup>8</sup>. Bu doğrultuda Anadolu Muhasebesi, Küçük Evkaf Muhasebesi, Nişan Kalemi ve Askeri Ruznamçe gibi bürokrasinin yetkili kalemlerine talimatlar verilerek imtiyaz hakkının Pirevi'nde olduğu belirtilmişti.<sup>9</sup> Buna ilaveten bu usule aykırı olarak kadı, naib, vali, mütevellî gibi arzuhal sahibi olan kişilerin arzlarıyla zaviyedârların tevcih ettirilmemesi istenilmişti. Böylece hem ehil olmayan kişilerin zaviyedâr olmasının önüne geçilecek, hem de bundan zarar görecektir olan Bektaşî dervişlerinin mağduriyetleri engellenecekti. Pirevi'nin Bektaşî tekkeleri üzerindeki otoritesini oluşturan imtiyaz hakkı ihlal edilmeye devam etmişti. Ancak Pirevi bu ihlalleri görmezlikten gelmiyor, gerekli bürokratik müdahaleyi yapıyordu. Böylece Pirevi'nin arzı olmadan artık kolay kolay bir atamanın gerçekleşmeyeceği de anlaşılmıştı. Örneğin Kesriye'deki Aydın Baba zaviyesinin zaviyedârı olan Hasan Baba'nın ölümünün ardından, boşalan yeri ve hizmeti için her alanda bu konuma layık olduğu düşünülen Derviş Süleyman Halife'yi, Kesriye kadısı Kışlakîzâde Süleyman Efendi ilam etse de Pirevi seccadenişini Abdülatif Efendi, padişahın hükmü gereğince durumu kabul etmeyerek, Süleyman Efendi'nin ancak kendisinin arzı ve padişahın onayı neticesinde atanabileceğini dile getirmiştir. Görülen lüzum üzerine Baş Muhasebe kayıtlarına bakılarak Osmanlı sınırları içerisindeki tüm Bektaşî tekke ve zaviyelerinin atamaları, Pirevi'nde bulunan seccadenişin'in arzıyla olur kaydı ortaya çıkarılmıştır. Netice itibarıyla Pirevi seccadenişini de Süleyman Halife'yi göreve layık bulduğunu ifade ederek, onun görevlendirilmesi için 1794 senesinde padişaha arzda bulunmuştur<sup>10</sup>. Burada dikkat edilecek husus; her iki tarafında Süleyman Efendi üzerinde mutabık olmasına rağmen, Pirevi seccadenişini Abdülatif Efendi'nin duruma müdahale ederek, Kadı'nın tarikat işlerine müdahalede bulunmasına müsaade etmemesidir. Abdülatif Efendi, yaptığı bu girişimle Kesriye kadısının bundan sonraki zamanlar için Aydın Baba zaviyesine müdahalesini engellediği gibi gerek bürokraside gerekse fiiliyatta diğer kadıların başka Bektaşî zaviyelerine karışmalarının önüne set çekmiştir. Çünkü Kışlakîzâde'nin ilamının kabulü demek, bundan sonraki süreç için diğer kadıların ya da Kışlakîzâde'nin bu tarz müdahalelerinin devam etmesi anlamına gelmektedir. Bu istismalar o bölgedeki Bektaşî tekkesinin düzenin bozulmasına ve hatta bir adım daha ileri giderek Bektaşî çerağlarının sönmeye yol açabilecekti.<sup>11</sup>

Kadı, naib ve mütevellîlerin, Pirevi'nin Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde bulunan birçok Bektaşî tekkesine uzak olduğunu öne sürüp, tekkelerin iç işlerine ve yönetimine karışma girişiminde bulduklarında

8 BOA C.EV. 468/23695; Tarikatın ilgasından önce tüm Bektaşî tekkeleri Pirevi adı verilen dergâha bağlı idi. Tüm Bektaşî tekkeleri her ne icab ederse Pirevinden istizan ve aldıkları cevaba göre hareket ederlerdi. Bkz. İBBAK, Bektaşîlik K0443, s.32.

9 (BOA C.EV. 137/6848).

10 BOA C.EV. 181/9037.

11 Benzer durum Vesâik-i Bektaşîyan'da da geçmektedir. Bkz. Değerli vd., 2015: 105.

nasıl bir durumun ortaya çıkacağını Pirevi seccadenişi şöyle dile getirmiştir: "Kadılar, Bektaşiliğin usul ve esaslarını tam olarak benimsemeyen, yani mürşitlik seviyesine erişmemiş ehil olmayan kişileri atadıklarında, o kişi, tekkeyi yönetemeyip ona sahip çıkamayacağından dolayı, tekkeye bağlı köy ve mezraların gelirleri alakasız kişilerce ele geçiriliyordu. Bektaşilikle ilgisi olmayan bu şahıslar, tekkeye ait köy ve mezraaları üzerlerine geçirip, tımar ve zeamet gibi tasarruf ediyorlardı. Vakıf mahsullerinin başkalarının eline geçmesi sonucunda tekke ekonomik sıkıntı yaşamakta ve tekkenin işleyişi bozulmaya başlamaktaydı. Zamanla tekke işlevselliğini kaybedip, kandillerini söndürmeye mecbur kalır, fakara dervişler ise han ve dükkân köşelerinde keşmekeş bir yaşama ömürlerini tamamlıyorlardı".<sup>12</sup>

Tespit edilebilen ilk imtiyaz belgesi ile daha sonraki yıllarda verilen diğer imtiyaz belgeleri arasında amaç aynı olsa da tafsilatta bazı farklılıklar tespit edilmiştir. I. Ahmet (1603-1617) dönemine ait imtiyaz belgesinde Osmanlı ülkesindeki tüm Bektaşî tekkeleri tek bir terimle "Bektaşî hangahı" ibaresiyle tanımlanmıştı. Oysaki sonraki yıllarda verilen imtiyaz belgelerinde Bektaşî tarikatına mensup mahaller için tekke, zaviye, hangah, nazargah<sup>13</sup> gibi terimler kullanılmıştı. Yine sonraki imtiyaz vesikalarında Bektaşî tekkelerinin "Baba, Dede, Derviş, Abdal ve Sultan"<sup>14</sup> unvanlarıyla anıldıkları da verilen ayrıntılar arasındaydı. Sonraki imtiyaz belgesinde Bektaşî şeyhlerinin Pirevi'ndeki Seccadenişinlerin arz ve icazetnameleriyle görev yapabilecekleri belirtilmişti. Şeyh namzedi yalnızca merkeze arz edilmiyor ayrıca Pirevi'ndeki seccadenişin tarafından da kendisine icazetname veriliyordu. Bir diğer terminolojik fark ise Pirevi'ndeki Hacı Bektaş evladı için kullanılmıştı. 17. yüzyılın başlarındaki ilk imtiyazda Pirevi'ndeki postnişin için "Hacı Bektaş Türbesi Şeyhi" ibaresi geçerken sonraki imtiyaz belgelerinde "Hacı Bektaş Zaviyesinin Seccadenişini" tabiri kullanılmıştı.

Osmanlı Devleti, tarikatlara bir düzen verme yoluna gitmişti. Nitekim Bektaşilikteki gibi benzer uygulamaları diğer tarikatlarda da işlevsel hale getirmeye çalışmıştı. Mevlevîler'de de Bektaşîlere benzer bir sistem yürütülmekteydi. Yeni bir şeyhin atanması tarikatın asitanesinde bulunan dini liderin iznine bağlıydı. Örneğin Dukakin sancağının İnek kazasında bulunan Mevlevîhane'nin başına atanmak isteyen Veliyeddin Mevlevî, Konya'da Hz. Mevlana'nın soyundan gelen ve onun seccadesinde oturmuş olan Hacı Ebubekir'in merkeze arzı ve onay almasının ardından Hacı Ebubekir'in de icazetini alarak 1760 yılında göreve başlamıştı<sup>15</sup>. Bir diğer örnek ise Sadiye tarikatında görülüyordu. Sadiye tarikatında tekkede şeyh

12 (BOA AE. SABH I 341/23803; BOA C.EV. 137/6848).

13 Tarikat terminolojisi için bkz. Soyoyer, 2019; Altı, 2019: 58-78.

14 Bektaşî tekkelerinin listeleri için bkz. Maden, 2013: 362-389.

15 BOA A.DVNS.AHKR.d 15 Hüküm No:321; İçinde Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin türbesi bulunan Konya Mevlana Dergahı "Pirevi" ve "asitane-i aliye" sayılarak diğer şehir ve ülkelerdeki mevlevîhaner buradan yönetilmiştir. Yönetimin başındaki Mevlana soyundan gelen ve onu temsil eden postnişine "makam çelebisi", "çelebi efendi" veya kısaca çelebi adı verilir. Diğer mevlevîhanelerin şeyhleri ise Mevlana'nın maddi manevi varisi konumundaki çelebinin vekilidir. Mevlevîhanelerin başındaki şeyhler çelebinin verdiği meşihatnâme veya icazetnâme ile göreve başlarlardı. Ş. Bahrihüda Tanırkorur, "Mevlevîyye", *DiA*, C. 29, İstanbul 2004, s. 471.

olacakların ehliyetli kişiler arasından ve İstanbul'da Abdüsselam Tekkesi şeyhi tarafından seçilmeleri hususunda ferman verilmişti. Hatta verilen emirle bütün tekkelerdeki dervişlere şeyhleri tarafından mühürlü tezkire verilmesi hususunda bir usul oluşturulmaya çalışılmıştı<sup>16</sup>.

## Sonuç

Hacı Bektaş Veli Tekkesi, Bektaşî tarikatının merkezi olarak kabul edilmiştir. Osmanlı Devleti tarafından Hacı Bektaş Veli Tekkesine diğer Bektaşî tekkeleri üzerinde otorite sağlayacağı bir imtiyaz tanınmıştır. Her ne kadar tespit edilebilen ilk belge 17. yüzyıla ait olsa da buradaki bilgilerden imtiyazın daha önceden verildiği anlaşılmaktadır. Bu imtiyaz çerçevesinde Hacı Bektaş evlatlarından Pirevi'nde postnişin olanlara herhangi bir Bektaşî tekkesinde şeyh olarak görev yapmak isteyen kişilerin atanabilmeleri için arz da bulunma yetkisi verilmişti. 1826'ya kadar bu hakkı elinde bulunduran ve manevi otoritenin yanı sıra bürokratik otoriteyi üzerine alan Pirevi, birçok Bektaşî şeyhinin atanmasında birinci derecede sorumlu olmuştur. Ancak zaman zaman Pirevi'nin bu yetkisini suistimal edecek bazı girişimler olmuştur. Kadı, naib, vali ve mütevellî gibi bazı görevliler Bektaşî tekkelerine atanacak olan şeyhleri kendileri belirlemeye çalışmış ve merkeze arzda bulunmuşlardı. Onların tarikata müdahalesi ehil olmayan kişilerin göreve gelmesine sebebiyet vermiş ve bu da Bektaşî tekkesinin esas gayesinden uzaklaşıp, işlevsiz hale gelmesine neden olmuştur. Hem kendisine tanınan otoritenin ihlal edilmesine hem de farklı noktalarda Bektaşîliğin ortadan kalkmasına seyirci kalmayan Pirevi, bu duruma tepki göstermiş kendisine tanınan imtiyazın atama işlemlerinin gerçekleştirildiği merkezi kalemlere hatırlatılmasını talep etmiş, bu talebi de haklı bulunarak karşılanmıştır.

## Kaynaklar / References

- Ahmed Rifat Efendi (1293). *Mir'âtü'l-Mekâsif fî Def'i'l-Mefâsîd*, İstanbul: İbrahim Efendi Matbaası.
- Ali Emiri Sultan Abdülhamid I (AE. SABH I): 341/23803.
- Ali Emiri Sultan Mahmud I (AE. SMHD. I.): 200/15820.
- Altı, A. (2018). "III. Ahmet Dönemi'nde Pirevi Hacı Bektaş Veli Tekkesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 87, 183-194.
- Altı, A. (2019). *Balkanlarda Bektaşîlik (XVII-XVIII. Yüzyıllar)*, La Kitap.
- BOA (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi)
- Cevdet Evkaf* (C.EV.): 137/6848; 468/23695; 181/9037.
- Değerli, A. vd. (2015). *Vesâik-i Bektaşîyan*, Çizgi Kitabevi.
- Faroqhi, S. (2000). 1826 Öncesi Bektaşîler- Nüfuz (Etki) Savaşı ve Strüktür (Yapı) Problemleri", *Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü 1. Alevi-Bektaşî Sempozyumu*, ss.107-119.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı (İBBAK)*, *Bektaşîlik K0443*.
- Maden, F. (2013). *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması(1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları*, Ankara: TTK.
- Maden, F. (2019). *İstanbul Bektaşîleri*, Ankara: Gazi Kitabevi.

16 Cahit Telci, "XIX. Yüzyıl Bektaşîliği Hakkında Bir Eser: İzâhü'l-Esrâr", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XVI, S. 1, 2001, s. 193.



Maden, F. (2020). "Babaeski'de Sarı Saltık (Saltuk) Baba Türbe Ve Tekkesi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 95, 25-69.

*Mühimme Defterleri* (A.DVNS.MHM.d.): 79.

*Rumeli Ahkam Defterleri* (A.DVNS.AHKR.d): 15.

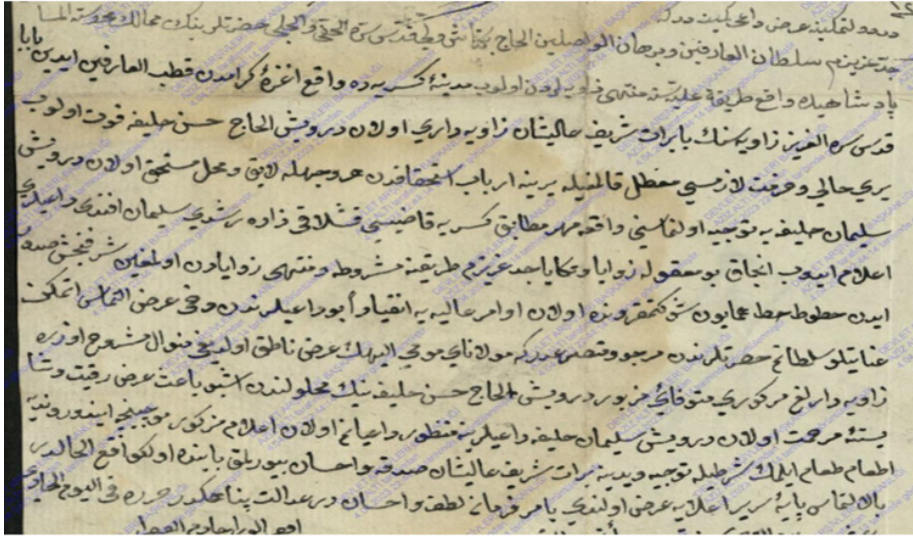
Soyyer, A.Y. (2019). *Hünkar Ansiklopedik Bektaşılık Sözlüğü*, Post Yayınları.

Tanrıkorur, Ş. B. (2004). "Mevlevîyye", *TDVİA*, C. 29, 468-475.

Telci, C. (2001). "XIX. Yüzyıl Bektâşîliği Hakkında Bir Eser: İzâhü'l Esrâr", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XVI, S. 1, 193-200.

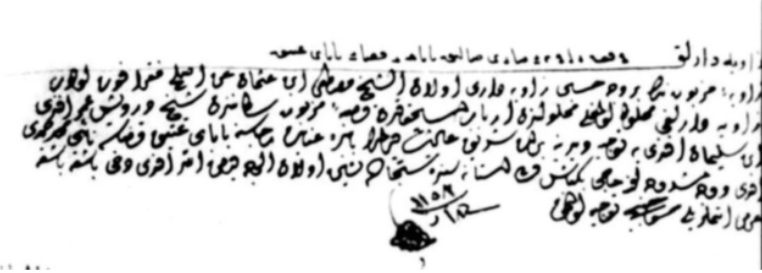
### Ekler / Appendices

**Ek 1:** Kesriye'de Aydın Baba Zaviyesine zaviyedar tevcihi hakkında (BOA C.EV. 181/9037-H.11.04.1209/M.5 Kasım 1794).



"Derdevlet mekine arz-i dai-i keminedir ki cedd-i 'azîzim sultan'ül- 'ârifin ve burhan'ül vasilin el hac Bektaş Veli kuddise sırrıhu'l haki ve celli hazretlerinin memalik-i mahrûset'ül mesalik-i padişahi de vâki' tarikat-i aliyelerine münthehi zaviyelerden olub medine-i Kesriye'de vâki' e'îzze-i kiraman kutb'ül- 'ârifin Aydın Baba kuddise sırrıhu'l aziz zaviyesinin ba berât-ı şerîf-i âlîşân zaviyedarı olan Dervîş el hac Hasan halife fevt olub yeri hali ve hizmet-i lazimesi muattal kalmağıyla yerine erbâb-ı istihkakdan her vechle layık ve mahal-i müstahak olan Dervîş Süleyman halifeye tevcih olunmasını vakıa mühr-ü mutabık Kesriye kadısı Kışlakzade Rüşdü Süleyman Efendi daileri ilâm idüp ancak bu makule zevaya ve tekaya cedd-i 'azîzim tarikate meşrut ve münthehi zevayadan olmağın şeref-bahş sudur iden hutut-ı hatt-ı hümâyün şevketmekrunda olan evamir-i aliyeye inkiyaden bu dailerinden dahi arz-ı iltimas itmeğın inayetlü sultanım hazretlerinden mercu ve mutazarıdır ki mevzana-yı mûmâileyhin arz-ı natık olduğı minval-i meşruh üzere zaviyedarlığı mezkûru müteveffâ-yı mezbûr Dervîş el hac Hasan halifenin mahlûlünden iş bu bais-i arz-ı rikıyyet ve şayeste-i merhamet olan Dervîş Süleyman halife dailerine menzur-u duayenem olan ilâm-ı mezkûr mucbebince âyende ve revendeye it'âm-ı ta'âm eylemek şartıyla tevcih ve yedine berât-ı şerîf-i âlîşân sadaka ve ihсан buyrulmak babında olki vâki... haldir bala iltimas paye-i serir alaya arz olundu ... ferman-ı lütf-ü ihсан der adalet penahdır herde fi el yevm el hadi ve oşr ve min berât-ı ahir sene tisa ve mieteyn ve elf. efkâr'ül fukara hadim'ül fukara Abdüllatif an evlad-ı Hacı Bektaş Veli Seccadenişin."

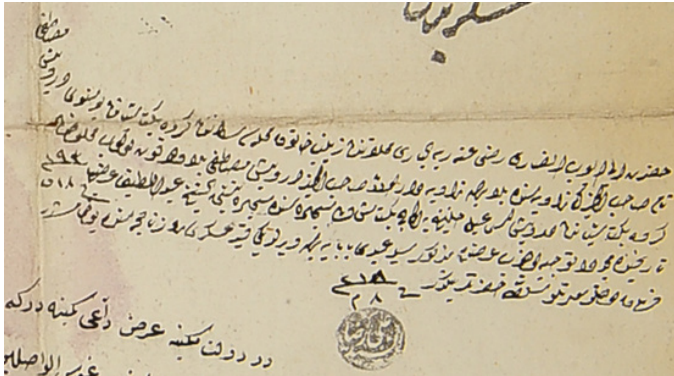
**Ek 2:** 1745 yılında Babaeski'deki Sarı Saltık (Saltuk) Baba Tekkesi'ne Şeyh Mustafa bin Osman'ın vefatı üzerine erbab-ı istihkakdan Şeyh Derviş Ömer Efendi bin Süleyman Efendi'nin görevlendirilmesi (Maden, 2020, 53-54).



Zaviyadârlık vakf-ı zaviye-i Sarı Saltık Baba der kazâ-i Baba-yı Atik

Zaviye-i mezbûrenin ber vech-i hasbî zâviyedârı olan Eşşeyh Mustafa ibn Osman an ıslah-ı fukara fevt olub zaviyedarlığı mahlûl olmağla mahlûlünden erbab-ı istihkakdan kasaba-i mezbure sakinlerinden Şeyh Derviş Ömer Efendi ibn Süleyman Efendi'ye tevcih ve yedine berat-ı şerif-i âlişân verilmek bâbında inayet ricasına Baba-yı Atik kazası nâ'ibi Mehmed Hamdi Efendi vech-i meşrûh üzere **Hacı Bektâş Veli Asitânesi'nde seccadenişin olan el-Hâc Feyzullah Efendi** dahî başka başka **arz etmeleriyle** mucebince tevcih olundu fî 18 R sene 1158 (20 Mayıs 1745).

**Ek 3:** Karyâğdı Baba Tekkesi'ne Derviş Ali bin Mehmed'in 1803 yılında Hacı Bektaş Veli seccadenişini Şeyh Abdüllatif arzıyla postnişin atanması (Maden, 2019: 523).



Hazret-i Ebî Eyüb Ensârî razî anhü rabbühü'l-bârî mahallatından Zeyneb Hatun Mahallesi sükkânından gürûh-ı Bektaşiyândan Bosnevî Derviş Mustafa nâm sâhibü'l-hayrın zâviyesinde bilâ berât zâviyedar olan sâhibü'l-hayr Derviş Mustafa bilâ veled fevt olub mahlûlünden gürûh-ı Bektâşiyândan Derviş İsmâ'îl Halife'ye **el-Hâc Bektâş Veli seccadesinde seccadenişin eş-Şeyh Abdüllatif arzıyla** fî 18 N sene 193 (29 Eylül 1779) tarihinde müceddeden tevcih olunub arz-ı mezkûr Seyyid Abdî Baba'ya berât verildiği kayd-ı askerî ruznâmçesinde bulunamamışdır ferman devletlü sa'âdetlü sultanım hazretlerindir fî 8 M sene 218 (30 Nisan 1803). Arzı mücebince mahlûlünden Derviş Ali bin Mehmed'e tevcih ve atfık berât kaydı terkin ve müceddeden Anadolu muhasebesinden berâtı i'tâ olundu fî 5 M sene 218 (27 Nisan 1803).